

DEFINIȚIA CONTEXTUALĂ A PREPOZIȚIEI

Résumé: Notre étude s'inscrit dans la lignée des essais de définition de la préposition en roumain. On utilise comme méthode la distribution contextuelle.

Mots-clés : préposition, contexte, distribution contextuelle

Studiile care s-au ocupat până acum cu găsirea unei definiții contextuale a prepoziției n-au reușit să surprindă un context unic. În cadrul gramaticii tradiționale, unitățile gramaticale sunt definite după mai multe criterii simultan, producându-se astfel confuzii și clasificări deficitare. Studiile lingvistice moderne au de cele mai multe ori un caracter complementar și prin urmare, nu trebuie privite ca fiind în opoziție cu cele tradiționale. Cercetarea valențelor cuvintelor evidențiază caracterul sintactic neomogen al cuvintelor care alcătuiesc o parte de vorbire, iar în anumite cazuri, satisfacerea unor valențe devine obligatorie, astfel creându-se o categorie specială a determinantilor obligatorii (valența este „însușirea unui cuvânt de a se combina în propoziție cu alt cuvânt, și, în frază, cu o propoziție”, iar „totalitatea valențelor unui cuvânt formează un spectru de valențe” – S. Stati, 1972, p. 8).

Există încă gramaticieni care susțin că lingvistica modernă reformulează într-o manieră greoaie, folosind o terminologie mult mai complicată, ceea ce gramatica tradițională explica mult mai simplu; însă noțiunile noi de lingvistică nu sunt pur speculative și nu sunt lipsite de importanță practică. (cf. S. Stati, 1972, p. 3)

Au fost formulate două opinii situate la poli opuși în privința utilității metodei distribuționale: una susține că metodele distribuționale pot fi folosite ca unică metodă de achiziționare a limbajului; susținătorii celuilalt curent de opinie afirmă că acestea nu pot asigura nici o informație utilă privind aspectele limbii. Pe o poziție intermediară se situează studiile moderne de psihologie, care evidențiază că metodele distribuționale sunt valoroase într-un număr de domenii, în timp ce în altele (precum sintaxa și semantica) nu au utilitate.

Studiul de față își propune să demonstreze utilitatea definiției contextuale cel puțin în cazul prepoziției și să găsească contextul într-adevăr diagnostic, pornind de la observațiile făcute asupra celor două studii menționate anterior. Analiza distribuțională este bazată pe context, ea reprezentând proprietatea elementelor lingvistice de a apărea în contexte diferite, aceasta presupunând diferite vecinătăți, iar importanța acestui tip de analiză constă în sublinierea ocurenței sau non-ocurenței elementului urmărit într-un anumit punct al lanțului vorbit. (V. Guțu-Romalo, 1968, p. 26-27) Distribuția unui element reprezintă totalitatea contextelor, a pozițiilor în care apare, în raport cu ocurența altor elemente. Enunțurile sau trăsăturile sunt echivalente din punct de vedere lingvistic, descriptiv sau distribuțional, în cazul în care în ele există elemente și relații distributive identice. Rezultatele și simbolurile lingvisticii descriptive nu pot acoperi complet ocurențele din cadrul vorbirii, neputând nici să dea informații asupra sensului. (Z. Harris, 1961, p. 15-16)

Definiția contextuală a prepoziției a fost elaborată de către L. Vasiliu, (1960, p. 771-773), fiind întemeiată pe analiza distribuțională; s-a pornit de la “recțiunea caracteristică în

dublu sens”, pentru ca apoi autoarea să revină (1968, p. 306-309), arătând că “prepozițiile apar în secvențe de cel puțin trei cuvinte”. Astfel s-a ajuns la variante cu centru verbal, substantival, adjectival, adverbial și cu adjuncții: substantiv, pronume, numeral, adjectiv, adverb și verb (*merg la școală; sticla de vin; bun de gură; aproape de gară; vai de elevi*).

Unul dintre criteriile de clasificare a prepozițiilor este reprezentat de modalitatea lor de distribuție, combinațiile pe care le realizează; ținându-se cont de relația mai strânsă a prepoziției cu termenul determinant, se disting patru clase. Clasa cea mai cuprinzătoare este cea a prepozițiilor care precedă un substantiv, pronume sau numeral, în care intră toate prepozițiile și locuțiunile prepoziționale, cu excepția lui *până*, care realizează combinații cu un substantiv sau un substitut al acestuia numai când este precedat de o altă prepoziție (*Drumul până la facultate*) sau când este folosit adverbial (*Merge până seara*).

Problema transformării substantivelor în adverbe (în construcții care exprimă timpul: *Se întoarce luni/seara*) a fost îndelung dezbătută, demonstrându-se că, în momentul în care substantivul este însoțit de prepoziție, are loc un fenomen similar conversiunii, acesta adverbializând substantivul: *în acest loc = aici (unde?); în acest moment = acum (când?)* (cf. L. Seche, 1958, p. 15-19 și C. Dominte, 1970, p. 234). O dovadă în plus în acest sens o reprezintă și unele adverbe formate din substantive exprimând noțiuni spațio-temporale, însoțite de prepoziții devenite prefii: *a+casă>acasă*.

Prin urmare, “prepoziția este un instrument de subordonare prin excelență nominală, cu atât mai mult cu cât prepozițiile care impun dativul și genitivul se combină numai cu un nume.” (cf. G. Ciompec, 1985, p. 300). Printre valențele verbelor se află și grupul prepozițional subordonat: “În grupul verbal, toate pozițiile sintactice în raport de dependență față de verb cuprind și realizări prepoziționale.” (V. Guțu-Romalo, 1973).

Ținându-se cont de aceasta, în încercarea de a reduce variantele la invariante, s-a constatat că singurul context în care pot apărea toate prepozițiile este V()S, inconvenientul fiind acela că, pe lângă prepoziție, pot satisface acest context și “articolul, adjectivul sau un substantiv în genitiv” (L. Vasiliu, 1968, p. 308). Excluzând adjectivul și substantivul pe criterii topice (deoarece pot trece în postpunere), rămân în discuție articolul și prepoziția, cu poziții fi. Însă în contextul propus, poate apărea articolul precedat de prepoziție, dar niciodată prepoziția precedată de articol, de unde concluzia că V()ArS este contextul diagnostic al prepoziției [unde () ArS constituie determinantul lui V, modalitate prin care sunt excluse adverbele, care determină individual verbul].

Studiile mai noi atrag atenția asupra faptului că “restricția este pertinentă, dar iese din codul general al analizei distributive, care operează cu distincții formale, nu cu regente sintactice”, iar în cazurile unor semiadverbe (*doar, tocmai*) este chiar inutilă (Șt. Găitănar, 1998, p. 316). Plecând de la definiția clasică, potrivit căreia prepoziția nu poate apărea la sfârșitul unui grup determinant, se propune drept context diagnostic al prepoziției următorul context: V()Ar1S (non) sau V()Ar2S(non), unde Ar1= articol hotărât sau nehotărât la forma de acuzativ, (nominativul este exclus în această situație, deoarece este cazul nonsubordonării, prin urmare nu admite prepoziții); Ar2= articol hotărât sau nehotărât la forma de genitiv-dativ, iar (non) = valența sintactică nepermisă în alternanță cu ().

O abordare nouă a aspectelor privind importanța construcțiilor și a metodelor distribuționale este propusă de lingvistica cognitivă care are drept scop înțelegerea modalității în care cunoașterea umană motivează fenomenele de limbă. Aceasta recunoaște că ființele umane sunt înzestrate cu libera alegere, pe care o ercită în moduri nu în întregime consistente și predictibile, dar pe de-a întregul bine motivate și în conformitate cu anumite tipare. Este necesar să se reamintească faptul că toată experiența este filtrată de percepție și în consecință, limbajul nu este o descriere a lumii reale. În 1999, tipologul Croft a lansat

Gramatica radicală de construcție, care promitea implicații imediate și ajutor pentru psihologul Tomasello și ipoteza “insulei verbale” (referitoare la achiziția limbajului de către copii). Un argument în favoarea gramaticii radicale de construcție este constatarea lui Tomasello, potrivit căreia copiii nu achiziționează structurile sintactice în care apoi să folosească seturi de verbe. Conform opiniei sale, copiii achiziționează verbe individuale, fiecare dintre ele fiind asociat cu o construcție. În plus, informațiile despre construcția unui verb cunoscut nu sunt transferate unor verbe noi.

Gramaticile “de construcție” (*Radical Construction Grammars*) au considerat că există argumente care contrazic studiile în care se susține importanța metodei distribuționale. Argumentele expuse sunt atât de natură tipologică, cât și logică. Problema tipologică de bază este reprezentată de aplicarea metodei distribuționale datelor lingvistice din orice limbă și datelor interne ale limbilor. Metoda distribuțională este folosită pentru a identifica în mod clar categorii sintactice într-o limbă sau în mai multe limbi, în paralel. Aceasta constă în examinarea ocurenței membrilor categoriei căutate în anumite construcții, în sensul general al construcției despre care s-a vorbit mai sus. De exemplu, diferența dintre verbele tranzitive și cele intransitive în limba engleză poate fi realizată prin metoda distribuțională: verbele tranzitive apar în construcții active tranzitive, în timp ce verbele intransitive, nu. Construcțiile folosite de analiști sunt considerate a fi criterii sau teste pentru categoriile sintactice în discuție. În multe cazuri, mai mult de o construcție este considerată a fi diagnostică pentru categoriile sintactice în discuție. Prima problemă tipologică pentru aplicarea metodei distribuționale este că o construcție diagnostică, folosită pentru o categorie sintactică într-o limbă, poate fi absentă în altă limbă. De exemplu, multe teorii privind părțile de vorbire folosesc inflecțiile morfologice drept criteriu de împărțire a cuvintelor în părți de vorbire: marcarea cazului pentru substantive sau indexarea persoanelor pentru verb. Aceste gramatici se declară împotriva unei definiții contextuale, deoarece susțin că din punct de vedere logic există o incoerență; construcțiile sunt folosite pentru a defini categoriile, iar apoi categoriile sunt considerate drept unități simple (“primitives”) care definesc construcțiile, prin urmare această abordare este circulară. (cf. W. Croft, 2001, p. 5-7)

Lingviștii cognitivi au extins noțiunea de construcție la unități mai mici decât cele recunoscute de gramatica tradițională. Morfologia reprezintă forme ale cuvintelor, inclusiv afi și compuse (care sunt de asemenea unități simbolice complexe). Structurile morfologice pot fi descrise în variate grade de schematizare, așa cum se întâmplă și cu structurile sintactice. Pentru limba engleză, tiparul [Verb -TNS (unde TNS = tense/timp)] descrie o structură morfologică schematică completă, în timp ce [Noun-s] descrie o structură morfologică parțial de substanță, parțial schematică. În sfârșit, lingviștii cognitivi au extins noțiunea de construcție pentru a include unități atât simbolice complexe, cât și atomice. O unitate schematică atomică ar putea fi o categorie sintactică precum [DEM] sau [ADJ], în timp ce o unitate atomică de substanță ar putea fi un item lexical ca [this] sau [green]. Prin această noțiune generalizată de construcție se realizează o reprezentare uniformă a cunoștințelor gramaticale, subsumând ceea ce în alte teorii sintactice este împărțit în reguli și categorii sintactice, idiomuri, morfologie și vocabular.

Revenind asupra semiadverbelor, despre care a fost demonstrat că pot fi ocurente în poziția prepozițiilor, putând satisface valența liberă a contextului diagnostic propus pentru acestea, trebuie subliniat că acestea se caracterizează prin faptul că realizează o relație foarte strânsă cu termenul la care sunt incidente, marcată de tendința de a se plasa proclitic

față de elementul regent. Poziția lor, alături de accent marchează termenul selectat în cadrul comunicării; pentru unele dintre ele este posibilă și postpunerea: *Să plece măcar mama – Să plece mama măcar; Au venit doar niște copii – Au venit niște copii doar*, dar semiadverbe precum *și, nici, tot, mai, cam, nu, prea*, admit numai antepunerea. Observația se dovedește extrem de importantă, deoarece se poate astfel demonstra că în contextul propus anterior, valența liberă încă poate fi ocupată de unele semiadverbe: *Au venit tot niște copii – *Au venit niște copii tot; Vorbesc și niște copii – *Vorbesc niște copii și*.

Există semiadverbe care pot apărea în contextul prepozițiilor, iar ocurența lor nu poate fi oprită prin restricțiile propuse anterior; restricția poate fi însă reformulată, deoarece se observă că toate aceste semiadverbe pot forma o propoziție cu verbul, pe când prepozițiile, nu: *Au venit măcar; Au și venit; Tot au venit (*Au venit pe; Au venit din...)* Prin urmare, contextul diagnostic al prepoziției în limba română este V () S, cu condiția ca acesta să nu constituie o propoziție # V () S # (unde # marchează pauza de context).

Este evident faptul că definiția contextuală a prepoziției, în forma prezentată, poate fi aplicată doar în limba română. Făcând o paralelă cu limba engleză, se știe că printre problemele controversate privind gramatica acesteia se numără și posibilitatea de a încheia un grup, o propoziție sau o frază, cu o prepoziție. Situația provine din limba latină, unde era greu ca o propoziție să se încheie cu o prepoziție (deși existau și postpoziții: *causa, gratia*). Această regulă a fost ridiculizată, ajungându-se ca astăzi toate îndreptările să o repudieze. Prin urmare, în limba engleză prepoziția poate să apară și la sfârșitul grupului determinant: *What are you waiting for?*

Studii recente au scos în evidență importanța abordărilor probabilistice și distribuționale în achiziția limbajului. Un aspect important în această privință este reprezentat de utilitatea claselor importante ale informațiilor interne ale limbii, ale informațiilor distribuționale, rezultate din relațiile dintre unitățile lingvistice cum ar fi fonemele, morfemele, cuvintele și construcțiile. Informațiile distribuționale pot fi extrase pe baza așa-numitelor mecanisme distribuționale de învățare (*distributional learning mechanisms*), care se inspiră și derivă din lingvistica structurală unde erau folosite ca metodologie pentru derivarea teoriilor lingvistice, fără a pune accent pe rolul lor ca modele de achiziție. Metodele distribuționale se află totuși printre sursele de informații necesare în achiziționarea limbajului, cu atât mai mult cu cât multe dintre propunerile de analiză non-distribuțională sunt prezentate în termeni pur conceptuali, ceea ce face comparația dificilă.

În plus, descrierea tipurilor de relații și evidențierea însușirilor combinatorii ale elementelor (ținând cont de faptul că între anumite valențe există incompatibilitate) reprezintă un element important pentru definirea și clasificarea cuvintelor în clasele gramaticale corespunzătoare.

Bibliografie :

- CHOMSKY, N., *Aspects of the Theory of Syntax*, Cambridge, MIT Press;
CHOMSKY, N., *Knowledge of Language: Its Nature, Origin and Use*, Praeger, New York, 1986;
CIOMPEC, G., *Prepoziția*, în LRC (coord. I. Coteanu), Editura Didactică și Pedagogică, București, 1985;
CROFT, W., *Explaining language change: an evolutionary approach*, London, Longman, 2000;

- CROFT, W., *Radical Construction Grammar: Syntactic Theory in Typological Perspective*, Oxford University Press, 2001;
- CROFT, W., *Typology and Universals*, 2nd edition, Cambridge University Press, 2003;
- DOMINTE, C., *Exprimarea relațiilor spațiale și temporale prin prepoziții în limba română*, în vol. *Sistemele limbii*, Editura Academiei, București, 1970;
- GĂITĂNARU, Șt., *Gramatica actuală a limbii române*, Editura Tempora, Pitești, 1998;
- GĂITĂNARU, Șt., *Descrierea locuțiunilor prepoziționale cu genitivul*, în *Crestomație de gramatică a limbii române*, Editura Tempora, Pitești, 2001;
- GAITANARU, Șt., *Studii și articole de gramatică*, Editura Universității din Pitești, 2002;
- GUȚU-ROMALO, V., *Morfologie structurală a limbii române*, Editura Academiei, 1968;
- GUȚU-ROMALO, V., *Sintaxa limbii române*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1973;
- HARRIS, Z.S., *Strings and Transformations in Language Description/ Introduction to String Analysis*, Dept. of Linguistics, University of Pennsylvania; *Structural Linguistics*, University of Chicago Press;
- JANDA, L., *Cognitive Linguistics*, University of North Carolina, 2000;
- SECHE, L., *Substantive sau adverbe?*, în LR, 6, 1958;
- VASILIU, L., *Schiță de sistem al prepozițiilor limbii române*, în SG III, 1961;
- VASILIU, L., *Câteva observații asupra conținutului semantic al prepozițiilor în lumina categoriilor generalului și particularului*, 1961;
- VASILIU, L., *Asupra definiției prepoziției*, în *Elemente de lingvistică structurală* (coord. I. Coteanu), Editura Științifică, 1967;
- VASILIU, L., *Generarea determinanților nominali prepoziționali*, în SCL XVI, 1965, nr.1.